

Una xarxa global de moviments socials? Una aproximació al cicle de protestes 2011-1013

Mateos, Oscar

Resum

Les protestes socials esdevingudes en nombrosos països durant els últims tres anys –des de Tunísia i l’anomenada “Primavera àrab” fins a les recents mobilitzacions a Turquia o Brasil– han fet aflorar un debat sobre la possible dimensió global i transestatal de totes elles. El present article pretén realitzar una aproximació descriptiva i analítica a aquest intens cicle de protestes, reflexionant sobre les diferències i similituds existents entre elles, el paper que Internet i les xarxes socials han tingut en el curs de les diferents mobilitzacions o, entre altres aspectes, el repertori d’accions que han emprat. Més enllà d’aquests trets compartits o no, l’article mira d’emfasitzar la importància d’entendre aquest cicle de mobilitzacions com un procés de repolitització social que combina les contradiccions i conflictes locals de cada context en particular amb l’aparent existència d’una demanda global per major democratització política, regeneració institucional, justícia social i reapropiació d’allò comú.

Paraules clau

Moviments socials, Xarxes socials, Primavera àrab, 15-M, Protestes globals

¿Una red global de movimientos sociales? Una aproximación al ciclo de protestas 2011-2013

Las protestas sociales acaecidas en numerosos países durante los últimos tres años –desde Túnez y la llamada “Primavera árabe” hasta las recientes movilizaciones en Turquía o Brasil– han hecho aflorar un debate sobre la posible dimensión global y transestatal de todas ellas. El presente artículo pretende realizar una aproximación descriptiva y analítica a este intenso ciclo de protestas, reflexionando sobre las diferencias y similitudes existentes entre todas ellas, el papel que Internet y las redes sociales han tenido en el curso de las diferentes movilizaciones o, entre otros aspectos, el repertorio de acciones que han utilizado. Más allá de estos rasgos compartidos o no, el artículo trata de enfatizar la importancia de entender este ciclo de movilizaciones como un proceso de repolitización social que combina las contradicciones y conflictos locales de cada contexto en particular con la aparente existencia de una demanda global por mayor democratización política, regeneración institucional, justicia social y reapropiación de lo común.

Palabras clave

Movimientos sociales, Redes sociales, Primavera árabe, 15-M, Protestas globales

A Global Network of Social Movements? An approach to the cycle of protests 2011-2013

The social protests that have take place in many countries over the past three years - from Tunisia and the so-called Arab Spring to the recent protests in Turkey and Brazil - have given rise to a debate about the possible global and transnational dimension they may have. This paper sets out to develop a descriptive and analytical approach to this intense cycle of protests, reflecting on the differences and similarities between all of them, the role that the Internet and social networks have had in the course of the different demonstrations and, among other things, the repertoire of actions that have been used. Beyond these shared traits, the paper seeks to emphasize the importance of understanding this cycle of mobilization as a social re-politization process that combines local contradictions and conflicts of each particular context with the apparent existence of a global demand for greater political democratization, institutional regeneration, social justice and reappropriation of the common.

Keywords

Social movements, Social networks, Arab Spring, 15-M movement, Global protests

Com citar aquest article:

Mateos, Oscar (2013).

“Una xarxa global de moviments socials? Una aproximació al cicle de protestes 2011-1013”.

Educació Social. Revista d’Intervenció Socioeducativa, 55, p.11-32

▲ Introducció: s'esdevé quelcom nou?

Els darrers anys han certificat l'esgotament de les coordenades polítiques, socials i econòmiques que han regit el conjunt del planeta durant les tres o quatre últimes dècades. Aquest esgotament es caracteritza, en el cas dels països occidentals, per una ruptura dels “consensos socials” resultants de la Segona Guerra Mundial (“consens keynesià”), fonamentats en un pacte tàcit entre capital i treball, orientat a la cohesió social i la plena ocupabilitat i a la consolidació dels pilars de l'anomenat “estat del benestar” (Fontana, 2013). El cert és que, fruit de la crisi econòmica i de les polítiques “d'austeritat”, però ja molt abans amb processos de desregularització i privatització, Europa i, de manera molt més accentuada, els EUA han presenciat un espectacular procés de polarització de rendes que està donant peu a una nova realitat de fractura social.

El gran tret constitutiu de les societats del Nord i les del Sud és el greu problema de redistribució de la riquesa

Més flagrant és, si és possible, el procés de transformació que s'esdevé en paral·lel als països de l'hemisferi Sud. Tant a l'Amèrica Llatina com a l'Àsia, però fins i tot també al continent africà, s'està experimentant un procés de notable creixement macroeconòmic, que difumina lleument la històrica bretxa entre el Nord i el Sud, si més no pel que fa a nivells macroeconòmics. Aquest procés mundial “d'igualació a la baixa” (els països del Nord disminuint el seu creixement econòmic i els del Sud incrementant-lo) no impedeix, tanmateix, que paradoxalment el gran tret constitutiu, tant de les societats del Nord com les del Sud, siguin els grans nivells de desigualtat social interna que existeixen i, en definitiva, el greu problema de redistribució de la riquesa.

Quines causes ajuden a explicar aquesta nova realitat? De manera molt sintètica, podem apuntar si més no tres elements explicatius:

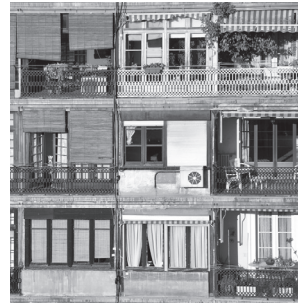
- Un primer aspecte clau és la mutació que el capitalisme ha sofert en les darreres dècades en el context de globalització: del capitalisme industrial i productiu hem transitat paulatinament a un “capitalisme de casino”, en què gran part de l'economia s'ha finançaritzat i ha esdevingut essencialment especulativa. Això, a més de mutar la naturalesa de l'economia, ha comportat una monumental crisi del paper de l'estat-nació, que s'ha vist mancat de poder, i de la seva tradicional capacitat de regulació en favor dels interessos dels mercats i de l'economia especulativa.
- Un segon element, estrictament relacionat amb el primer, és l'impacte que la globalització ha tingut en l'àmbit del treball, caracteritzant-se per una descentralització geogràfica dels processos productius que ha portat les multinacionals a buscar la mà d'obra més barata, consolidant *de facto* una divisió internacional del treball. D'aquesta manera, els països de la perifèria han experimentat un procés d'industrialització de salaris baixos, en contraposició al procés de desindustrialització i d'intensa precarització laboral i pèrdua de drets laborals dels països occidentals, els quals

han passat de l'ideal de la plena ocupabilitat al greu problema de l'atur estructural i a polítiques orientades a competir amb els salaris dels països del Sud.¹

- Un tercer i darrer aspecte, cabdal per a la viabilitat dels dos anteriors, ha estat la consolidació d'una hegemonia cultural de la doctrina neoliberal (l'anomenat "Consens de Washington") que ha permès precisament la legitimació política i cultural de tot aquest procés. Mitjans de comunicació, universitats i partits polítics (pertanyents fins i tot a la socialdemocràcia) han contribuït d'una manera o una altra a la configuració d'un "sentit comú" determinat i a fer bona la màxima encunyada el seu dia per la primera ministra britànica, Margaret Thatcher, que "no hi ha cap altra alternativa". Alhora, les societats de "l'hiperconsum", cada vegada més individualitzades, atomitzades i esclaves d'un endeutament incentivat per les entitats financeres, han estat incapaces de fer front a aquest pensament dominant que ha dinamitat les bases de la mateixa democràcia.

Tots aquests aspectes, i seguint Bauman (2012), ens situen en un context extraordinari: un context de transició o "d'interregne" entre dues èpoques, en què es detecten importants discontinuïtats respecte del que fèiem i vivíem i el que fem i vivim en l'actualitat, però en què no existeix la capacitat d'entreveure les coordenades de futur. El que sembla obvi és que el nou context ve definit per desafiaments i preguntes que són essencialment noves i davant les quals ja no haurien de servir les velles respostes. Això no obstant, i com a assenyala Joan Subirats, la política institucional, les polítiques i les administracions públiques semblen seguir en bona part ancorades en la lògica de "territori, població i sobirania" (2013: 69), indolents als grans desafiaments que s'estan configurant o bé incapaces d'entendre la magnitud de tots ells.

Tanmateix, un fet destacable en aquest context globalitzat que hem analitzat és el desenvolupament d'un "cicle de protestes" que està sacsejant nombroses societats, tant del Nord com del Sud, en els últims tres anys. Per a Tarrow els "cicles de protestes", tot i que variïn en la seva durada i dimensió, tenen una sèrie de característiques comunes en la història recent: coincideixen amb una fase d'intensificació dels conflictes i la confrontació en el sistema social, que inclou una ràpida difusió de l'acció col·lectiva dels sectors més mobilitzats als menys mobilitzats; un ritme d'innovació accelerat en les formes de confrontació; marcs nous o transformats per a l'acció col·lectiva; una combinació de participació organitzada i no organitzada; i unes seqüències d'interacció intensificades entre dissidents i autoritats que poden acabar en la reforma, la repressió i, de vegades, en una revolució (1994: 153). Després de la revolta a Tunísia a final del 2010 (i amb l'exemple previ d'Islàndia), han estat nombrosos els països que han protagonitzat mobilitzacions de major o menor intensitat: des del conjunt de la regió del Magrib –en el que més tard s'ha denominat la "Primavera àrab"– fins a les protestes a Grècia, Espanya, Itàlia, Portugal, Regne Unit, EUA, Mèxic, Xile, Brasil o Turquia, entre d'altres.

Són aquestes protestes esdeveniments aïllats o més aviat l'expressió d'un moviment transnacional interconnectat?

Malgrat les diferències existents entre totes aquestes protestes, el present article parteix de diverses preguntes inicials al respecte: Són aquestes protestes esdeveniments aïllats o més aviat l'expressió d'un moviment transnacional interconnectat, tal com nombrosos autors estan apuntant? Quines característiques comparteixen totes elles? Quines implicacions globals i locals poden suposar i quines perspectives se'n poden derivar? A mode d'hipòtesi, es plantejarà que encara que sembla obvi que totes aquestes mobilitzacions estan arrelades a les especificitats històriques, sociopolítiques i socioculturals de cada context, totes elles comparteixen alhora una sèrie de trets comuns, com ara: el perfil i la base social dels manifestats (en què la creixent o decadent "classe mitjana precaritzada" juga un paper essencial); les formes de mobilització i els repertoris d'acció (en què Internet i les xarxes socials apareixen com els instruments clau) i alguns dels principals aspectes de l'agenda de demandes i reivindicacions (democràcia directa i esgotament de la política institucional representativa). L'article subratllarà també la necessitat d'entendre totes aquestes protestes no tant des d'una perspectiva a curt termini (en funció dels seus "resultats"), sinó més aviat com un procés polític de gran calat i, al cap i a la fi, com un missatge en si mateix. I és que, tal com assenyalen Della Porta i Diani, és important tenir en compte que, en perspectiva, els moviments socials han estat històricament essencials en el desenvolupament de noves idees i valors i en qualsevol procés de canvi cultural, social i polític (2011: 35).

Per mirar de respondre a tot això, l'article recollirà algunes de les aportacions acadèmiques que s'estan duent a terme darrerament a la llum dels mateixos esdeveniments. En aquest sentit, alguns autors ja han catalogat aquest cicle de diferents maneres, com ara: "Revolucions 2.0" (Cocco, 2013), "Viquirevolucions" (diversos autors), "Moviments socials en xarxa" (Castells, 2012) o "Protestes interconnectades" (Mason, 2012), fent palès el gran interès sociològic i polític que el cicle de protestes ha despertat. L'article està organitzat en tres apartats. En el primer s'exposa breument una cronologia de les principals protestes, analitzant tres focus principals: la "Primavera àrab", les mobilitzacions esdevingudes als països occidentals i aquelles que han tingut lloc en alguns països de les regions anomenades "emergents". En el segon apartat s'analitzaran les diferències i similituds que es poden extraure de tots aquests contextos, determinant quins aspectes permetran afirmar que existeix veritablement una dinàmica d'interconnexió i interrelació entre totes les protestes. Finalment, el tercer apartat, i a mode de conclusió, explorarà les perspectives i implicacions que poden estar tenint totes aquestes mobilitzacions a mig i llarg termini.

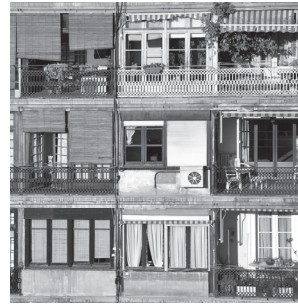
Del 2011 al 2013: Un cicle de protestes recorre el món

Al principi va ser **Islàndia**, un país relativament petit (330.000 habitants) i ric. Després d'una sèrie de protestes esporàdiques a final de 2008, una multitud de persones va començar a protestar el gener de 2009 davant del Parlament islandès, exigint la renúncia dels alts càrrecs del govern i la convocatòria de noves eleccions. L'anomenada “Revolució de les cassoles”, que denunciava la situació econòmica del país i el frau comès pels membres del govern i d'algunes entitats financeres, va aconseguir que en pocs mesos, i després de diversos episodis de repressió policial, es formés un nou govern, s'imputés l'exprimer ministre islandès i, sobretot s'iniciés un complex procés de participació política que va culminar amb una assemblea constituent. El cas d'Islàndia no és només transcendent per ser el primer episodi d'una llarga llista de mobilitzacions que vindria després, sinó també perquè va ser el reflex de moltes d'elles i un referent inspirador en molts sentits.

A continuació s'analitzen tres contextos de protestes, en què s'han agrupat països que comparteixen una mateixa realitat sociopolítica i econòmica. En primer lloc, els països de l'anomenada “Primavera àrab”, els quals presenten especificitats històriques, sociopolítiques i socioculturals molt determinades. Segon, les protestes en països occidentals, caracteritzats pel fort impacte de la crisi econòmica i pel procés de pauperització de la classe mitjana i de fractura social. Tercer, les protestes als països considerats com a “emergents” pel gran salt econòmic que estan efectuant en els darrers anys, i entre els quals es troben Turquia i un grup de països llatinoamericans com Brasil i Mèxic.

De la “primavera” a la “tardor” àrab

El 17 de desembre de 2010, en una petita localitat del centre de **Tunísia**, s'immolava davant d'un edifici del Govern Mohamed Buazizi, un venedor ambulat de vint-i-sis anys. Buazizi protestava així per les condicions de vida, la corrupció institucional i per un sistema que li feia literalment la vida impossible, després que la policia li confiscés de manera sistemàtica el seu petit lloc de fruites. Després de la seva immolació, centenars de joves, molts d'ells universitaris, van iniciar nombroses protestes que van ser reprimides durament per la policia. La repressió va ser gravada i difosa per youtube, adquirint un caràcter viral i generant un efecte en cadena, en què es van produir noves immolacions i protestes per tot el país. A mitjan gener, el cap de l'exèrcit es va negar a disparar els manifestants i poc després el fins ara mandatari tunisià, Ben Alí, va abandonar el país davant d'una situació insostenible. Les protestes, encoratjades i organitzades des de les xarxes socials

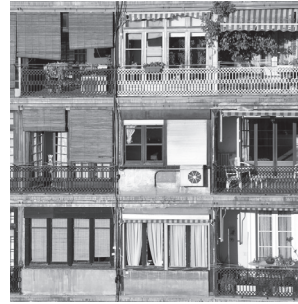
(facebook, twitter, youtube), van continuar denunciant la corrupció de tots els principals responsables institucionals i exigint la seva dimissió una major democratització, un nou règim electoral i la millora de les condicions de vida i de les oportunitats per a multitud de joves sense feina. L'octubre de 2011, i després de la constant pressió social, es van celebrar eleccions, el guanyador de les quals fou el partit islamista moderat Ennahda i nou president l'escriptor Moncef Marzouki. A diferència de la resta de revoltes esdevingudes en l'entorn àrab, la revolució tunisiana, a pesar de moments de tensió considerables des de final de 2011, s'ha caracteritzat per una certa estabilitat i per la consolidació del govern escollit a les urnes, després de més de dues dècades de règim autoritari.

Alguna cosa similar, tot i que amb un desenllaç i una conjuntura molt més volàtil, s'esdevingué poc després a **Egipte**. L'anomenada “Revolució del 25 de gener” va aconseguir en només divuit dies acabar amb el totpoderós Hosni Mubarak, que havia romàs durant dècades en el poder. Enmig del clima d'eufòria i de tensió encoratjat per la revolució tunisiana, la jove Asmaa Mahfouz va fer una crida a través de vídeo per facebook als joves del seu país als quals emplaçava a concentrar-se el 25 de gener a la Plaça Tahrir d'El Caire per defensar la dignitat del poble egipci. Les manifestacions es produïren des d'aleshores arreu del país, i la resposta del règim va ser la repressió policial. De nou, les xarxes socials, i malgrat l'intent de Mubarak de “desconnectar” el país d'Internet, van servir per fer circular les diferents manifestacions i xocs entre la policia i els manifestants. L'11 de febrer Mubarak va renunciar al càrrec oficialment i es van convocar eleccions, que guanyaria uns mesos més tard Mohamed Morsi. Des d'aleshores, Egipte ha presenciats diversos canvis de guió: del govern dels Germans musulmans (un islamisme suposadament moderat) s'ha passat a noves protestes al carrer per l'incompliment del programa d'aquests darrers i fins i tot a un nou cop d'estat secundat per l'exèrcit, que ha vist en les noves protestes la manera de rescabalar-se del que va succeir a la primera onada de protestes, en el que alguns han qualificat com “la venjança de la jerarquia” (Mason, 2013: 271). Sigui com sigui, el procés polític egipci, igual que el tunisià, continua obert.

Però a Tunísia i a Egipte cal sumar-hi una onada de protestes, revoltes, revolucions i mobilitzacions que s'esdevingueren a tota la regió des d'aleshores, entre les quals cal destacar les que tingueren lloc al **Marroc** (on el règim es va veure obligat a fer determinades reformes polítiques), **Líbia** (desencadenant una guerra civil, una intervenció internacional armada i la mort de l'històric líder libi Muamar Gadafi) o **Síria** (on es desencadenà des d'aleshores una guerra que ha provocat més de cent mil víctimes mortals), així com les d'Algèria, el Iemen, el Líban, Mauritània, Sudan, Senegal, Oman, Bahrain, Kuwait, Iraq, Iran, Palestina i Aràbia Saudita.² A pesar de les múltiples contradiccions de tots aquests processos i de la seva enorme complexitat, la “Primavera àrab” comparteix alguns trets importants amb la resta de protestes a nivell mundial, tal com després analitzarem, i sobretot, en el seu moment, es va convertir en un poderós element de contagi i inspi-

ració. Així mateix, és important assenyalar que totes aquestes protestes no van ser sobtades sinó que són el resultat també d'antecedents històrics determinats. Sovint, aquests països havien afrontat importants mobilitzacions i tensions sociopolítiques sense les quals no es pot explicar moltes de les coses que s'esdevingueren durant els mesos de 2011, en què es va donar un marc global que va ajudar a impulsar i amplificar moltes mobilitzacions que en un altre moment no haurien quallat amb tanta contundència.

Una mirada a la crisi d'Occident: del #15M a #OccupyWallStreet

A l'abric de les revoltes al món àrab va néixer l'anomenat 15-M a **Espanya**. “No som mercaderia en mans de polítics i banquers” va ser el lema que el col·lectiu Democràcia Real Ja va posar a les manifestacions que el 15 de maig de 2011 es van produir en diverses ciutats espanyoles. Com va ocórrer a Tunísia o a Egipte, fou la repressió policial –concretament a la Puerta del Sol de Madrid, hores després de la manifestació– així com la viralitat del vídeo en què es mostrava aquesta repressió contra uns quants manifestants, la que generà una mobilització sense precedents, portant a omplir desenes de places, primer a Madrid, i després en nombroses ciutats. Les acampades i assemblees a les places, així com l'ebullició a les xarxes socials, van propulsar un moviment de caràcter històric, en què milers de persones van denunciar la connivència dels dos grans partits polítics espanyols (PP i PSOE) amb els poders financers i, en definitiva, l'existència d'un règim representatiu caduc, resultant de la Transició espanyola. Durant les assemblees, retransmeses per *streaming*, es van debatre, amb especial intensitat durant les primeres setmanes, algunes de les principals demandes polítiques, socials i econòmiques, que anaven des de la reforma de la Llei electoral fins a la institucionalització d'una renda bàsica. El 15-M es va anar traslladant a poc a poc a les anomenades “Assemblees de barri”, en què es va decidir continuar amb els debats i les propostes. En els antecedents d'aquest moviment s'hi poden trobar especialment algunes experiències com la mobilització a les xarxes socials contra la Llei Síndic i la iniciativa Nolesvotes.org, o bé alguns col·lectius com “Estado del malestar” o “Juventud sin Futuro”. En definitiva, experiències que indicaven l'existència d'una generació de joves molt formats, la vida dels quals es caracteritzava per la precarietat, la inestabilitat i la incertesa, en un sistema que no donava resposta a les seves necessitats. Tot això, en un context occidental de crisi econòmica i de polítiques d'ajustament de la despesa pública en serveis bàsics tan importants com la sanitat o l'educació.

Totes aquestes protestes no van ser sobtades

En paral·lel, amb anterioritat o amb posterioritat, els països del sud d'Europa (especialment **Grècia, Itàlia i Portugal**), però també països com Bulgària (des de mitjan 2012), han presenciat importants mobilitzacions que, si bé no amb la intensitat de l'experiència del 15-M a Espanya, van ser significatives per la forma en què es produïren (emprant la majoria de vegades les

xarxes socials com a forma de mobilització i ampliació de la protesta) i pel seu contingut (joves que protestaven per les condicions socioeconòmiques de pauperització generalitzada i la manca d'oportunitats, agreujades per les polítiques “d'austeritat” impulsades pels seus respectius governs i l'anomenada “Troika”, que agrupa la Comissió Europea, el Banc Central Europeu i el Fons Monetari Internacional).

El 2011 la protesta també va quallar als EUA. Amb l'experiència del 15-M encara en eferescència, el 13 de juliol de 2011 la revista contracultural *Adbusters* va cridar a “Ocupar Wall Street de manera massiva i pacífica”. El dia escollit era simbòlic: el 17 de setembre és l'aniversari de la firma de la Constitució dels EUA. La convocatòria tenia, doncs, l'objectiu de restaurar la democràcia fent el sistema polític independent del poder dels diners (Castells, 2012: 161). La manifestació del 17 de setembre a Wall Street i la posterior ocupació de Zuccotti Park va anar seguida de diverses manifestacions a Nova York i en altres ciutats estatunidenques. De nou, la repressió policial i la circulació de vídeos en què es mostrava aquesta repressió van generar reaccions de solidaritat i van amplificar el moviment en les setmanes posteriors. Els principals temes abordats en les diferents acampades van ser essencialment els vinculats a la corrupció i a les enormes desigualtats socioeconòmiques que caracteritzen des de fa un temps els EUA. En aquest sentit, un dels principals lemes de #OccupyWallStreet fou el de “som el 99%”, referint-se a la desigual distribució en l'ingrés entre l'1% de l'elit financera i la resta de la societat, que economistes i Premis Nobel estatunidencs com Joseph Stiglitz i Paul Krugman havien teoritzat feia anys. Igual que a les places de Madrid o Barcelona, al Zuccotti Park, els acampats basaven les seves decisions en processos assemblearis. El 15 de novembre de 2011 van ser desallotjats i, tot i que van mirar de tornar a ocupar la plaça en diverses ocasions, van centrar les seves accions en l'ocupació d'oficines bancàries, d'empreses i d'universitats.

Mèxic (#YoSoy132), Turquia (#OccupyGezi) i Brasil (#VemPraRua): malestar als països “emergents”?

Els alts nivells de creixement econòmic i la consolidació de la classe mitjana són alguns dels aspectes que han situat Mèxic, Turquia i Brasil com a països emergents en la geopolítica mundial. Això no obstant, després de les bondats d'aquest creixement macroeconòmic, les successives protestes socials en els darrers temps han denunciat precisament la mala distribució de la riquesa i el paper dels principals actors polítics i econòmics del país. Mentre que la “Primavera àrab” i les protestes als països occidentals van ocupar bona part de l'any 2011, aquests tres països han protagonitzat protestes, amb característiques molt similars a les anteriors, al llarg del 2012 i del 2013.

El Moviment #YoSoy132 de **Mèxic** va començar l'11 de maig de 2012, gairebé un any després que el 15-M a Espanya.³ Aquell dia un grup d'estudiants van protestar davant la presència de l'aleshores candidat (i actualment president del govern), Enrique Peña Nieto, per la seva actuació com a governador de l'Estat de Mèxic. Durant la protesta, Peña Nieto va sortir de la universitat enmig d'un operatiu de seguretat i rodejat de centenars de joves amb pancartes en contra seu. La protesta, que va ser gravada i difosa a través de les xarxes socials, va ser un detonant que va posar en marxa una cadena de manifestacions que es van unir a aquest moviment, especialment després de l'intent de minimització i manipulació que els principals mitjans de comunicació mexicans van fer de l'esdeveniment. El nom #YoSoy132 es refereix al suport social d'aquest moviment com a membre número 132 després de la publicació d'un vídeo en què 131 estudiants ensenyaven les seves credencials de la Universidad Iberoamericana desmentint així les declaracions de mitjans de comunicació i polítics que els havien acusat d'ésser violents i de no pertànyer a la universitat. A través de les xarxes socials, però també a través de l'organització de diverses protestes en carrers i places de diferents ciutats durant les setmanes i mesos posteriors, els integrants del moviment van exigir, entre altres aspectes, la democratització dels mitjans de comunicació i la regeneració política.

Turquia fou el següent escenari de la protesta. Dotze mesos després de les mobilitzacions a Mèxic, el maig de 2013, la ciutat d'Istanbul va iniciar una onada de protestes contra el Govern de Tayyip Erdogan després que una cinquantena d'ecologistes es manifestessin i decidissin acampar per salvar el Parc Taksim Gezi, que s'havia de transformar en un centre comercial. Després de ser violentament reprimits per la policia mitjançant canons d'aigua i gasos lacrimògens, les imatges de la repressió van saltar a les xarxes socials, generant novament un moviment voral viral de solidaritat i suport tant a Istanbul com en d'altres ciutats turques. #OccupyGezi va aglutinar milers de persones que, més enllà de la preservació del Parc Gezi, van exigir el dret a la llibertat d'assemblea que havia estat violentament reprimida, així com el final dels processos de privatització que afectaven determinats béns públics en l'àmbit urbà. Els mesos posteriors a l'esclat de les protestes van transcórrer entre intents de deslegitimació per part del govern i noves mobilitzacions organitzades per les acampades.

Pocs dies després de l'inici de les intenses protestes a Turquia, concretament el 6 de juny de 2013, els carrers de Sao Paulo, a **Brasil**, van reunir més d'un miler de persones que exigien la derogació de la pujada de les tarifes de transport a la ciutat. Les protestes van proliferar de manera immediata i la policia va començar a intervenir violentament, fins i tot en l'ús de pilotes de goma, motivant encara més l'extensió i amplificació de les protestes al conjunt de ciutats del país. Si s'estima que el 17 de juny ja eren més de 250.000 persones les que protestaven en diferents ciutats, tres dies després, el 20 de

juny, es va produir la gran manifestació en la qual van participar més d'un milió de persones, en el que molts van qualificar com la major mobilització que havia tingut lloc al país en les últimes dues dècades. Tal com moltes veus assenyalaren, darrere del fet puntual de la protesta contra la pujada del preu del transport públic es trobava un malestar generalitzat per les condicions de vida a l'entorn urbà, per la manca de serveis bàsics de qualitat, per la precarietat i manca d'oportunitats, especialment per al joves, i per l'enorme corrupció en l'esfera política, en un país en què, a pesar de l'exponencial creixement econòmic continua situant-se entre els més desiguals del món. Tot això es produeix a més en un context en què els manifestants van criticar amb contundència la despesa pública destinada a importants infraestructures vinculades als grans esdeveniments que Brasil té previst celebrar (Mundial de futbol el 2014 i Jocs Olímpics de Rio de Janeiro el 2016) i el paper del Govern del Partido de los Trabajadores presidit per Dilma Roussef. Les xarxes socials (que a Twitter van popularitzar etiquetes com #VemPraRua o #MudaBrasil) van exemplificar de nou el potencial mobilitzador d'Internet i la capacitat de rèplica de molts lemes i consignes que ja havien aparegut al 15-M o a Turquia.

Altres països de la regió, com Xile o Perú, caracteritzats també per una notable arrencada econòmica, han presenciat importants mobilitzacions en els dos darrers anys. A **Xile**, milers d'estudiants van protestar durant el 2011 contra el model d'educació mercantilitzada aprovada pels diferents governs democràtics⁴ mentre que a **Perú** les protestes, que van tenir lloc el juny de 2013, van denunciar la corrupció de la classe política i del poder judicial.

Un fet igualment destacable és que el **15 d'octubre de 2011** una xarxa de moviments a nivell mundial mobilitzés milions de persones en 951 ciutats de 82 països d'arreu del món sota un mateix lema ("Units per un canvi global"), superant fins i tot les històriques manifestacions contra la invasió d'Iraq. Al darrere d'aquesta convocatòria no hi havia cap gran institució o partit polític amb capacitat de convocatòria. Com havia passat en el cas de les acampades i manifestacions ocorregudes en el conjunt d'aquests països, Internet es va convertir en un instrument fonamental de comunicació i mobilització. L'envergadura de totes aquestes mobilitzacions prengué tal gruix que la revista *Times* va considerar personatge de l'any 2011 el "manifestant", dedicant-li la seva portada.

Un aspecte important per finalitzar aquest apartat. En els antecedents de moltes d'aquestes mobilitzacions globals no es pot menystenir l'impacte de l'anomenat "Moviment Altermundialista" o "Moviment per una Justícia Global" que des de 1994 fins a ben entrada la primera dècada del segle XXI va concitar l'atenció internacional i que va desenvolupar repertoris d'acció i protestes el contingut dels quals també es poden trobar en moltes de les mobilitzacions actuals.

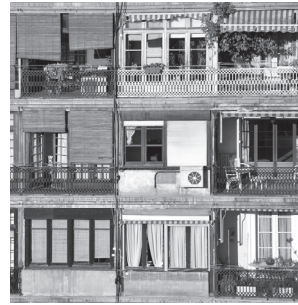
Moviments socials en xarxa? Anàlisi de les especificitats i les similituds de les diferents protestes

Una de les preguntes que ens formulàvem en un inici és si totes aquestes protestes que acabem de descriure de manera molt sintètica són esdeveniments aïllats o bé l'expressió d'un moviment transnacional interconnectat. Un fet sembla obvi: cada context de mobilitzacions respon clarament a demandes i a qüestions polítiques, socioeconòmiques i socioculturals internes. Això és així fins al punt que les conseqüències de cada una de les mobilitzacions es fa notar fins i tot en un pla local, amb la dimissió i la destitució de governs o bé amb la repressió efectuada pels diferents aparells de seguretat de l'Estat. O per dir-ho d'una altra manera, les protestes esdevingudes a la Plaça Tahrir d'El Caire no tenen un impacte directe en els decisions polítiques i econòmiques d'Espanya, dels EUA o de Brasil.

Ara bé, un gran nombre d'autors ha concedit una creixent validesa a la idea que totes aquestes protestes, arrelades en qüestions locals i nacionals, no deixen de ser expressions d'un moviment global. En el seu llibre *Redes de indignación y esperanza*, Manuel Castells considera que les protestes esdevingudes des del cas islandès fins a l'actualitat presenten una sèrie de característiques comunes que fan plantejar la possibilitat que siguem davant "d'un model emergent" de moviments socials: els "moviments socials en xarxa". La seva interconnectivitat, l'ocupació de l'espai urbà o la viralitat que les caracteritza són aspectes compartits per totes elles. En aquest sentit, Castells insisteix a subratllar la idea que els moviments són locals i globals alhora:

Empiezan en determinados contextos, por sus propias razones, crean sus propias redes y construyen su espacio público ocupando el espacio urbano y conectándose a las redes de Internet. Pero son también globales porque están conectados en todo el mundo, aprenden de las experiencias de los demás y de hecho a menudo se inspiran en esas experiencias para movilizarse. Además, mantienen un debate global en Internet y a veces convocan manifestaciones conjuntas globales en la red de espacios locales al mismo tiempo. Manifiestan un conocimiento de los problemas compartidos por la humanidad en general y muestran una clara cultura cosmopolita, si bien siguen arraigados en su identidad específica (2012: 213).

De manera molt similar, el sociòleg Michael Burawoy (2013) ha insistit en la necessitat d'entendre aquests moviments socials dins d'una nova "sociologia global" i a partir del seu context global i nacional. Reflexionant sobre el treball de Karl Polanyi *La gran transformació*, Burawoy proposa així mateix entendre l'emergència d'aquest cicle de protestes en el marc del que denomina una "tercera onada de mercantilització". Per aquest autor, en els dos darrers segles s'haurien produït tres grans moments (segle XIX, primera

Totes aquestes protestes, arrelades en qüestions locals i nacionals, no deixen de ser expressions d'un moviment global

meitat del segle xx i l'etapa iniciada des dels anys setanta) en què determinades qüestions de la vida com el treball, la terra, el coneixement o la salut haurien passat a convertir-se en mercaderia, suposant un intens procés de desposseïció de béns comuns cap a interessos privats. Segons Burawoy, aquests processos també s'han caracteritzat, si més no en les dues primeres etapes, per generar una reacció social que ha intentat contrarestar aquest procés d'acumulació: mentre en la *primera onada de mercantilització* el paper del moviment obrer hauria estat clau, en la *segona onada* les regulacions estatals van ser l'aspecte determinant. En aquest sentit, l'autor es pregunta si els moviments socials actuals poden ser la reacció a aquesta tercera onada de mercantilització. Una idea que, analitzant el cas d'Occupy Wall Street, comparteix Rile Heikkilä de la Universitat d'Hèlsinki, que proposa entendre aquestes protestes com la reacció d'unes classes mitjanes depauperades al procés de polarització de rendes en un context de crisi financera (2012: 22).

Així les coses, i a la llum de la prolífica literatura que està mirant d'analitzar tots aquests fenòmens, es desprenen com a mínim tres aspectes que la majoria d'autors coincideixen a destacar com a característiques comunes de totes aquestes protestes globals, a saber: i) nous repertoris d'acció i noves formes de mobilització en què destaca la hibridació entre el carrer i la xarxa i el paper fonamental d'Internet; ii) una base social comuna composta, essencialment però no exclusivament, per un perfil de joves pertanyents al *precarariat* i a l'àmbit urbà, i iii) l'existència d'uns marcs rectors i d'una agenda comuna en què predominen l'aspiració de resignificar la democràcia i avançar cap a noves formes d'allò comú. Tot seguit, s'analitzen i es detallen cada un d'aquests tres aspectes.

Noves formes i instruments de mobilització: el binomi carrer-xarxa

Els moviments socials són “moviments emocionals”

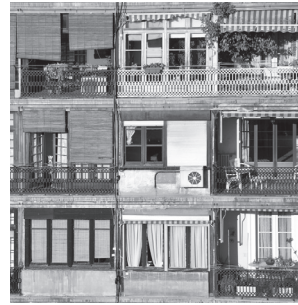
Un primer aspecte que cal analitzar en referir-nos a unes formes de mobilització que comparteixen importants trets és, precisament, la **gènesi** de tots aquests moviments. Tal com s'aprecia a l'apartat anterior, molts contextos han reproduït una mateixa seqüència, caracteritzada per: l'aparició d'un fet puntual (protestes de diferent mena); la posterior repressió policial; la gravació, difusió per xarxes socials i viralitat de la repressió, i l'explosió policial d'una onada d'indignació, motivada sovint per la solidaritat i els greuges compartits. Molts autors han subratllat, en aquest sentit, la importància de les *emocions* com un factor essencial per a la superació de la por a l'hora de desafiar el poder.

Des del punt de vista dels individus, apunta Castells, els moviments socials són “moviments emocionals”. La insurgència no comença amb un programa ni una estratègia política: el big bang d'un moviment social comença amb la transformació de l'emoció en acció (2012: 30). Jasper (1997), per part seva,

ha denominat aquesta dinàmica com “l’economia libidinal dels moviments”, això és, la seva capacitat de produir símbols i una retòrica orientades a suscitar diversos tipus d’emocions. Així mateix, el poder de les imatges en tots ells ha estat essencial: Youtube s’ha convertit probablement en una de les eines de mobilització més poderoses en les primeres fases de moltes d’elles (Castells, 2012: 214).

En relació amb aquest afer, un fet significatiu és la seqüencialitat de les protestes o la seva capacitat de **contagi**. Ha existit una certa *inspiració mútua*, especialment entre diversos d’aquests contextos: Tunísia fou declarada inspiradora de les revoltes àrabs, que al seu torn van influenciar la gènesi i moltes de les formes del 15-M, que va impactar en Occupy Wall Street, etc. D’aquesta manera trobem que, dins d’aquest mateix cicle de protestes, es poden identificar diverses “onades” de mobilitzacions el 2011, 2012 i 2013 que constitueixen una mateixa expressió, però que es desenvolupen en moments diferents. Per a Koopmans, els conceptes de “cicle” i “onada” confirmarien la desigual distribució de la confrontació en el temps, en què s’alternen períodes de relativa calma amb processos d’intensa mobilització que inclouen grans sectors de les societats i que, molt sovint, afecten moltes societats simultàniament (2004: 21). Della Porta i Tarrow (2005), per part seva, assenyalen l’existència del que denominen una “estructura multinivell d’oportunitat”, és a dir, l’existència d’un clima transnacional propici per al desenvolupament dels moviments socials. Tanmateix, la difusió entre països no és res de nou. El moviment estudiantil dels seixanta, el moviment feminista dels setanta, els moviments pacifista i ecologista dels vuitanta i els moviments altermundistes dels noranta i els dos mil són exemples del que s’ha anomenat “moviments globals” que es desenvolupen de manera simultània al llarg del món amb similituds significatives en diferents països (cosa que també es pot apreciar fins i tot, tot i que mantenint les distàncies, amb les revolucions del 1848 o el moviment antiesclavista). De tota manera, és cert que el procés de difusió no afecta tots els moviments d’igual manera i que l’intercanvi no és sempre el mateix (Della Porta i Diani, 2011: 239).

Aterrant en la morfologia de totes aquestes mobilitzacions es pot afirmar que ha existit, tal com subratllen nombrosos autors, un aspecte central i nou com és la complementarietat entre les mobilitzacions als carrers i la utilització de les xarxes socials a Internet (Burawoy, 2013; Mason, 2012; Cocco, 2013). Aquest “**binomi carrer-xarxa**” (off-line/on-line) s’ha caracteritzat per l’ocupació dels espais públics com llocs de protesta, celebració, organització i resistència, complementat per la presència simultània a les xarxes socials, generant així una hibridació entre l’espai urbà i el ciberespai. Castells ha denominat aquesta hibridació com “l’espai de l’autonomia”, considerant que l’autonomia dels moviments socials només es pot garantir mitjançant la capacitat d’organització a l’espai de llibertat de les xarxes de comunicació, però alhora únicament es pot exercir com a força transformadora si es desafia l’ordre institucional disciplinari recuperant l’espai de la ciutat per als seus ciutadans (2012: 213).

Les protestes han suposat també l'emergència d'un **repertori d'accions** original, encara que no sempre nou, en què l'*acampada* ha estat una de les formes més emprades i l'*assemblearisme* la forma de deliberació més freqüent, amb totes les contradiccions i dificultats que això suposa. Tots aquests espais s'han convertit així en laboratoris en què s'han experimentat i après formes de cooperació, conflicte i comunicació. L'anàlisi de moviments com el 15-M, però també d'altres com l'Occupy Wall Street, i més recentment l'ocupació de la Plaça Taksim a Istanbul, ha despertat un debat sobre la manera de procedir d'aquests moviments, en què es destaca el caràcter descentralitzat, no violent i transparent del mateix, així com el seu caràcter autogestionat, on ha imperat la lògica del "fes-ho tu mateix" a l'hora d'organitzar assemblees i mobilitzacions; i l'horitzontalitat, i autorepresentativitat del moviment, rebutjant la utilització d'etiquetes identificatives o la visibilització de líders concrets, cosa que ha desconcertat enormement els mitjans de comunicació i les institucions que cercaven interlocutors. Autors com Giuseppe Cocco han subratllat també la capacitat d'auto-convocatòria i d'auto-reproducció rizomàtica de les protestes i com aquestes se succeïen de manera simultània, intempestiva i sense respectar cap mena de "treva".⁵

Finalment, és important destacar la crítica al tecno-determinisme que alguns autors han fet, en referència al **paper d'Internet** en totes les mobilitzacions. És obvi, apunten alguns autors, que Internet ha jugat un paper fonamental en moltes de les protestes, en tant que dinamitzador, agitador i amplificador de les mobilitzacions (convé recordar, per exemple, que en països com Egipte o Tunísia dos terços de la població jove disposaven de telèfons mòbils i una part considerable estaven en algunes de les xarxes socials). Això no obstant, Internet en si mateix no ha estat en cap cas la causa de les mobilitzacions, que responen a trajectòries històriques concretes i a d'altres factors de tipus social, polític o econòmic, amb arrels tant locals com globals (Romanos, 2011: 332). Tot i que no podem caure en un "ciberoptimisme" ingenu, això no significa que haguem d'infravalorar el gran impacte que Internet està tenint en les relacions socials, polítiques i culturals a nivell planetari. Segons Subirats, una de les característiques més significatives de les noves societats en què Internet i les TIC guanyen terreny és, precisament, la creixent aparició i existència d'espais d'autonomia i de xarxes relacionals noves, en què floreixen comunitats plurals, que fan de la seva especificitat i identitats el seu punt de referència (2013: 78).

El *precariat* urbà com a principal base social

Tal com assenyalàvem a l'inici d'aquestes pàgines, el capitalisme finançaritzat ha mutat les bases del **treball** a escala mundial. Les multinacionals s'han descentralitzat a la recerca de la mà d'obra més barata que els permeti produir productes a preus molt competitius que després vendran preferentment als països del Nord, on el poder adquisitiu és encara elevat. Això ha dinamitzat el

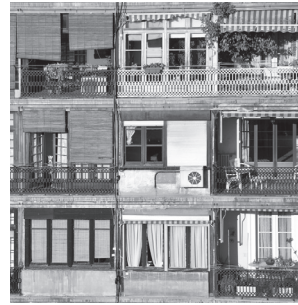

“somnia” de la plena ocupabilitat dels estats del benestar occidentals (fins al punt que alguns autors consideren que té més sentit parlar “d’ocupabilitat”, en tant que són ocupacions esporàdiques i inestables, més que no pas de “feina” en si mateixa) i ha generat nous processos d’industrialització als països del Sud, ocupant milions de persones que treballen per salaris molt baixos.

A aquest fet cal sumar-hi el creixement econòmic dels països emergents i el daltabaix dels països occidentals. Mentre que als primers s’està consolidant una creixent **classe mitjana**, al segon bloc de països la classe mitjana s’ha endinsat en una crisi de grans dimensions, per tots els elements que acabem d’analitzar. Això no obstant, totes dues realitats, la classe mitjana emergent i la descendent, es caracteritzen en gran part per haver fonamentat el seu ascens econòmic en una dinàmica d’endeutament amb les grans entitats financeres, incentivat pels mateixos bancs i fins i tot per la classe política. Aquest “miratge” de la classe mitjana ja és un malson en països com Espanya, en què el procés d’empobriment i de desposseïció és accelerat, però també en llocs com Brasil o Turquia, en què el poder adquisitiu és només plausible a còpia de crèdit, amb tota la volatilitat i incertesa que això comporta.

Aquest marc explicatiu sobre les bases del treball en el context de globalització capitalista i de configuració o enfonsament de les “classes mitjanes” és un aspecte essencial per a entendre la **base social** de les persones que han participat en moltes de les protestes. Les uneixen alguns aspectes determinats: ser membres d’una generació jove, que pateixen unes condicions laborals precàries, que afronten una situació vital d’una enorme incertesa i que generalment habiten als espais urbans. Això sembla així en els tres escenaris que hem analitzat en el segon apartat:

- En molts dels contextos àrabs es va produir el que Sami Naïr a *La lección tunecina* (2011) va considerar com una “revolució social i de les relacions socials”, és a dir, l’alçament d’una generació de joves desclassada i afectada per l’atur i per la cerca de justícia social i d’un Estat que actuï com a redistribuïdor de la riquesa en societats caracteritzades, no només per la manca de llibertats, sinó també per grans nivells de desigualtat socioeconòmica i d’injustícia social.
- Als països del sud d’Europa o els EUA, té sentit projectar l’obra de l’economista Guy Standing (2011) en què teoritza sobre el fenomen del “precariat”, una “nova classe social” caracteritzada per la fragilitat i la precarietat de les seves condicions laborals i per l’enorme vulnerabilitat que se’n deriva. “El que caracteritza el *precariat* no és [només] el seu nivell salarial o d’ingressos monetaris rebuts en un determinat moment”, assenyala l’autor, “sinó la manca de suport comunitari en temps de necessitat”. El *precariat* és un col·lectiu heterogeni (en què es troben treballadors sobrequalificats o infraqualificats), però caracteritzat sobretot per la seva manca d’articulació social i de reconeixement mutu en tant que pretesa classe social. Moltes de les persones que han participat

La classe mitjana emergent i la descendent es caracteritzen en gran part per haver fonamentat el seu ascens econòmic en una dinàmica d’endeutament amb les grans entitats financeres

de les protestes als països occidentals són part d'aquest jovent precariat (especialment es tracta de joves amb estudis i afectats per la manca d'oportunitats), castigat per les dinàmiques de la globalització capitalista, per la crisi i per les polítiques "d'austeritat". Per a Alonso (2012), analitzant el cas del 15-M i vàlid per a altres contextos, el subjecte imaginari que unifica la mobilització no és només el precariat, sinó també el "cognitaritzat", això és, aquell conjunt de joves qualificats les inversions educatives dels quals han romàs desvaloritzades radicalment per l'atur, la subocupació o la mala ocupació generalitzada i sense perspectives raonables de millora, atès el marc en què es desenvolupen les degradades pràctiques contractuals actuals del mercat del treball juvenil. Una idea replicada per Mason, el qual a la llum d'Occupy Wall Street, denomina aquest col·lectiu com "els graduats sense futur" (2012: 66).

- Finalment, als països emergents, autors com Giuseppe Cocco també han fet referència a la presència de joves estudiants, universitaris, sense recursos, immigrants o pobres en la base social de les protestes, amb la peculiaritat que, en una part considerable, es tracta de persones que configuren la nova i emergent classe mitjana, però que també denuncien unes mateixes condicions laborals i una mateixa sensació de vulnerabilitat i fragilitat social.⁶

La classe mitjana ha jugat un paper essencial en l'elaboració del discurs

El debat sobre el factor de la classe mitjana com a quelcom essencial en els processos de canvi social no és res de nou, més aviat una qüestió recurrent en l'anàlisi dels moviments socials. Segons els autors favorables a defensar la importància d'aquest factor, els membres de la classe mitjana són més propensos a mobilitzar-se en els conflictes de nou encuny, un fet que, d'altra banda, ha estat confirmat persistentment per les investigacions que s'han fet al respecte (Della Porta i Diani, 2011: 83). El fet potser diferencial en aquest cas és la condició precaritzada d'aquesta classe mitjana, que en alguns contextos està en construcció i en d'altres en descomposició, i la combinació de demanda de valors post-materials (com tradicionalment se li atribueixen a aquesta classe mitjana i que tenen a veure amb la millora de la democràcia, per exemple) amb valors estrictament materials, com és el cas (manca d'oportunitats, precarietat laboral, pobresa i creixents desigualtats socioeconòmiques, etc.). Així mateix, és important subratllar que totes aquestes protestes no s'han nodrit exclusivament de ciutadans de classe mitjana: en els països àrabs han participat nombrosos estrats socials, mentre que al Brasil, per exemple, s'ha detectat la presència de persones que viuen en les faveles. Això no obstant, sembla clar, i és un lloc comú en la literatura que està analitzant tots aquests casos, que la classe mitjana ha jugat un paper essencial en l'elaboració del discurs (Kim, 2011). Un debat a part, i que no tenim temps de desenvolupar en aquestes pàgines, és si s'està construint una identitat transnacional d'aquest precariat (Romanos, 2011: 325), un fet que autors com Mason sostenen en considerar que existeixen elements transversals compartits (2012: 69), així com marcs de referència, com la idea de "Som el 99%", que precisament apel·la a aquesta identitat comuna.

“Resignificar” la democràcia i avançar cap a noves formes d’allò comú: una anàlisi dels marcs rectors i les agendes

Què demanden aquests moviments? Hi ha una agenda compartida? Si comparem els tres escenaris analitzats en apartats anteriors trobarem **demandes polítiques concretes**, relacionades amb la situació política o econòmica del context en qüestió, és a dir: demanda de majors llibertats de la fi d’un règim autòcrata i dictatorial, com en el cas dels països de l’entorn àrab; denúncia de la corrupció governamental i de la convivència entre el poder polític i financer (com a Espanya o als EUA) o, per citar només un altre exemple, crítiques a les decisions polítiques adoptades per governs o organismes internacionals (com és el cas de la implementació de les polítiques “d’austeritat” al sud d’Europa, l’orientació “neodesarrollista” de la despesa pública i l’aprovació de nous impostos al Brasil o la privatització de l’espai urbà a Turquia). Darrere d’aquestes demandes, moltes vegades no ha estat possible identificar un programa alternatiu amb mesures polítiques, econòmiques i socials concretes, o bé si han existit, com és el cas d’Espanya, no han estat massa noves, ja que s’ha acabat reivindicant una agenda essencialment reformista.

Les dues grans **novetats**, tanmateix, no es troben a les propostes concretes de cada context local sinó en la forma com s’han construït i en l’existència d’elements transversals en les aspiracions que totes aquestes agendes ofereixen. D’una banda, en molts d’aquests contextos és cert que s’han proposat alternatives que fa anys que es plantegen. Això no obstant, l’element de novetat és potser la forma col·lectiva en què s’han construït, combinant l’espai del carrer i el de la xarxa, i donant com a resultat el que alguns autors han anomenat com a una **viquiagenda**.⁷ D’altra banda, i seguint amb la idea de Charles Tilly (2010), la literatura ha identificat una alineació de **marcs rectors de caràcter metapolític** que, més enllà de propostes concretes, plantegen la necessitat de dotar de nous significats una democràcia que no és real –per l’impacte de la globalització financera i la irrellevància dels Estats– però també per l’esgotament dels mètodes de democràcia representativa. En aquesta demanda, hi ha una clara denúncia a la connivència entre poder polític i poder financer i la corrupció que se’n deriva, el paper nefast que en alguns contextos han desenvolupat els partits polítics en tant que intermediaris cada vegada més allunyats de la realitat i de la societat (Subirats, 2012: 73) i, molt especialment, al paper decebedor que els partits d’esqueres, especialment procedents de la socialdemocràcia, han realitzat en molts contextos, acabant així amb una part important de la seva credibilitat (Zizek, 2013). Això últim es tradueix en alguns països com Espanya en la crisi galopant de partits com el PSOE o bé a Brasil amb la creixent deslegitimació social del “lulisme” i dels governs del PT. En definitiva, les protestes han

configurat un marc metapolític en què s'interpreta una clara crisi de la democràcia representativa i l'aspiració a construir noves formes de democràcia directa que, amb major o menor ingenuïtat, les mateixes places i xarxes ja estan, d'alguna manera, assajant.

Finalment, un altre aspecte essencial en aquest marc compartit és el debat sobre els béns comuns,⁸ precisament en un context de creixent desposseïció i de mercantilització de béns bàsics, però també de creixent atomització i individualització, tal com hem assenyalat a l'inici. En la majoria de protestes, es pot entreveure l'aspiració a una reapropiació de l'espai urbà, una reivindicació del dret a la ciutat, i una denúncia de la degradació de la qualitat de vida i de la preponderància dels interessos privats per sobre dels interessos comuns. En aquest sentit, són moltes les pràctiques d'innovació social que, si més no en alguns contextos, estan sorgint en l'entorn dels moviments socials i que en major o menor mesura s'inspiren en la noció d'allò comú i la seva racionalitat. Seria el cas d'iniciatives com les monedes socials i complementàries, els horts comunitaris, les botigues de roba a cost zero o les xarxes de reutilització d'objectes i consum col·laboratiu. O d'alguns equipaments i infraestructures com els centres socials autogestionats, el cohousing o les cooperatives d'habitatge en drets d'ús (Mateos i Sanz, 2013).

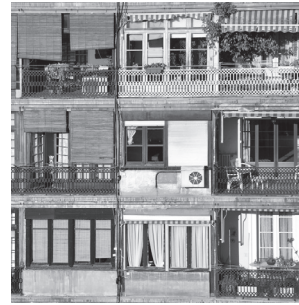
Efectes, significats i perspectives dels moviments socials en xarxa: algunes idees a mode de conclusió

L'article ha volgut emfasitzar en tot moment la necessitat d'entendre aquest cicle de protestes com un fenomen de gran calat, en tant que esdeveniments que comparteixen elements transversals i que funcionen de manera interconnectada. Ara bé, hem mirat de fugir de la necessitat de respondre quins estan sent fins al moment els resultats polítics, socials o econòmics concrets de totes aquestes protestes. Tot i que és cert que cada un d'ells ha aconseguit objectius i assoliments determinats (a Espanya, per exemple, el 15-M ha amplificat un moviment com el de les Plataformes d'Afectats per les Hipoteques, que ha posat en l'agenda política la qüestió de la "dació en pagament" i, sobretot, ha desemmascarat les grans contradiccions del sistema hipotecari espanyol),⁹ mesurar l'abast de totes aquestes protestes en funció d'aspectes concrets és un exercici reduccionista i extremament curterminist. Preciament, l'estudi dels moviments socials fa palesa la necessitat de llegir i interpretar en perspectiva històrica molts d'aquests processos, que acaben produint canvis socials, culturals, polítics i econòmics en el marc de grans etapes i no només d'uns anys o mesos. O dit d'una altra manera, és important entendre un cicle de protestes com l'actual, que probablement continua obert a nous esdeveniments i protestes, com un procés polític i com un missatge a saber desxifrar i interpretar de manera constant.

En aquest exercici d'interpretació del mateix procés global apareixen dos elements importants. D'una banda, les protestes s'erigeixen fins a cert punt com una **expressió col·lectiva** contra el procés de desposseïssió i de buidament del sentit de la democràcia impulsat pel "capitalisme de casino" que hem descrit en la primera part (Calle, 2013b). En unes altres paraules, les mobilitzacions en els diversos contextos són una expressió determinada d'una ciutadania interconnectada contra la "dictadura dels mercats" i contra la claudicació dels poders polítics davant del gran poder financer. Aquest procés adquireix trets i accents diferents en cada lloc, però en el fons està denunciant les grans contradiccions del sistema capitalista en el context de globalització financera. Aquest fet significa una nova aspiració de llibertat, d'insatisfacció amb l'estatus quo, de qüestionament de la intermediació i un canvi en la consciència humana en què s'estan repensant nous significats per a aspectes tan importants com la democràcia o la propietat. El procés polític iniciat des del 2011 es converteix, en si mateix, en un laboratori en què s'assagen també noves formes d'organització col·lectiva.

Un segon aspecte relacionat amb aquesta idea de procés és, precisament, el **potencial repolilitzador** que totes les protestes estan tenint per al conjunt de moltes societats. Aquest fet no és menor si tenim en compte que un dels grans problemes socials i culturals contemporanis que la sociologia està assenyalant és el de l'hiperindividualisme que l'hegemonia del pensament neoliberal ha instaurat en bona part de les nostres societats. Les protestes estan ajudant a empoderar i mobilitzar tota una generació de joves que, molt sovint, per primera vegada, han passat a debatre els problemes del present i a pensar la societat del futur o a comprendre millor les dinàmiques del poder, tant a nivell local com global. En aquest procés hi ha un element segons el meu parer determinant, com ho és el fet de depassar les fronteres del que és possible o del que el pensament dominant ha construït com a "possible". En el marc de les places i de les xarxes s'està gestant, en definitiva, un contrasentit comú que crida que "Sí es pot" davant d'un sistema que nega una i altra vegada les possibilitats de pensar una altra societat basada en uns altres valors i en una altra manera d'organitzar-se socialment, econòmicament i políticament. En aquest procés de repensar "l'altre món possible", que endinsi les seves arrels en experiències històriques més o menys recents, Internet està sent una eina poderosa i complementària.

Aquest procés repolilitzador orientat a reinterpretar la realitat i a repensar (i constituir) els mons possibles entra potser en col·lisió amb les urgències d'una conjuntura que és dramàtica per a moltes persones i, per tant, insuficient per abordar els grans reptes del present (Fontana, 2012: 149). Però és en aquest "aprendre fent" i en una lectura esperançadora de la realitat en què alguns processos de canvi social s'han forjat.

Aquest procés està denunciant les grans contradiccions del sistema capitalista

Oscar Mateos
 Facultat d'Educació Social i Treball Social Pere Tarrés
 Universitat Ramon Llull
 omateos@peretarres.url.edu

Bibliografia

- Alberich, T.** (2012): “Movimientos sociales en España: antecedentes, aciertos y retos del movimiento 15-M”. Dins: *Revista española del Tercer Sector*, núm. 22, a: <http://www.fundacionluisvives.org/rets/22/articulos/96856/index.html>
- Alonso, L. E.** (2012): “Presentación: crisis, indignación ciudadana y movimientos sociales”. Dins: *Dossier de Economistas sin Fronteras*, núm. 6, setembre, p. 4-9, a: <http://www.ecosfron.org/portfolio/dossier-crisis-indignacion-ciudadana-y-movimientos-sociales/#.UmfOwXDwkmM>
- Bauman, Z.** (2012): “Times of Interregnum”. Dins: *Ethics and Global Politics*, Vol. 5, núm. 1, p. 49-56.
- Burawoy, M.** (2013): “A new sociology for new social movements”, enllaç: http://www.idhe.cnrs.fr/IMG/pdf/Social_Movements-Forum.pdf
- Calle, A.** (2013a): *La transición inaplazable. Salir de la crisis desde los nuevos sujetos políticos*, Barcelona: Icaria.
- Calle, A.** (2013b): “Entre el ‘SaoPaulazo’, el parque Gezi y el 15M: variaciones de los nuevos movimientos globales”. Dins: *Iglesia viva: revista de pensamiento cristiano*, núm. 254, p. 119-122.
- Castells, M.** (2013): *Redes de indignación y esperanza*, Barcelona: Alianza Editorial.
- Chomsky, N.** (2013): *Las sublevaciones democráticas globales. Entrevistas con David Barsamian*, Barcelona: Pasado y Presente.
- Della Porta, D.; Diani, M.** (2011): *Los movimientos sociales*, Madrid: Editorial Complutense y Centros de Investigaciones Sociológicas (CIS).
- Della Porta, D.; Tarrow, S.** (eds.) (2005): *Transnational Protest and Global Activism*, Lanham: Rowman & Littlefield.
- Fontana, J.** (2013): *El futuro es un país extraño*, Barcelona: Pasado y Presente.
- Fuster Morell, M.** (2012): “The Free Culture and 15M Movements in Spain: Composition, Social Networks and Synergies”. Dins: *Social Movement Studies: Journal of Social, Cultural and Political Protest*, p. 1-7.
- Greppi, A.** (2012): *La democracia y su contrario. Representación, separación de poderes y opinión pública*, Barcelona: Trotta.
- Harvey, D.** (2007): *Breve historia del neoliberalismo*, Madrid: Akal.
- Heikkilä, R.** (2012): “Occupy Wall Street y la indignación del 99%”. Dins: *Dossier de Economistas sin Fronteras*, nº 6, Septiembre, p. 20-23, a: <http://www.ecosfron.org/portfolio/dossier-crisis-indignacion-ciudadana-y-movimientos-sociales/#.UmfOwXDwkmM>
- Jasper, J.** (1997): *The Art of Moral Protest: Culture, Biography, and Creativity in Social Movements*, Chicago: University of Chicago Press.
- Jones, O.** (2012): *Chavs: La demonización de la clase obrera*, Capitán Swing: Madrid.

- Judt, J.** (2010): *Algo va mal*, Madrid: Taurus.
- Kim, R.** (2011): “The audacity of Occupy Wall Street”, *The Nation*, 21 de novembre, en: <http://www.thenation.com/article/164348/audacity-occupy-wall-street>
- Koopmans, R.** (2004): “Political Opportunity Structure: Some Splitting to Balance the Lumping”. Dins: GOODWIN, J. y JASPER, J. J. (eds.), *Rethinking Social Movements. Structure, Meanings and Emotions*, Lanham: Rowman & Littlefield, p. 61-74
- Hardt, M.; Negri, T.** (2013): *Declaración*, Akal: Madrid.
- Mason, P.** (2013): *Why It's Still Kicking off Everywhere. The New Global Revolutions*, London: Verso.
- Mateos, O.; Sanz, J.** (2013): *Cambio de época, ¿Cambio de rumbo? Aportaciones y propuestas desde los movimientos sociales*, Cuaderno de Cristianismo i Justicia, núm. 186.
- Nair, S.** (2011): *La lección tunecina. La primavera árabe a debate*, Barcelona: Galaxia Gutemberg.
- Observatorio metropolitano** (2011): *Crisis y revolución en Europa*, Madrid: Traficantes de Sueños, a: <http://traficantes.net/index.php/editorial/catalogo/otras/Crisis-y-revolucion-en-Europa>
- Rendueles, C.** (2013): *Sociofobia. El cambio político en la era de la utopía digital*, Madrid: Capitán Swing.
- Rodríguez, E.** (2013): *Hipótesis democracia. Quince tesis para la revolución anunciada*, Madrid: Traficantes de sueños.
- Romanos, E.** (2011): “Retos emergentes, debates recientes y los movimientos sociales en España”. Dins: DELLA PORTA, D. y M. DIANI: *Los movimientos sociales*, Madrid: Editorial Complutense y Centros de Investigaciones Sociológicas (CIS), p. 315-348.
- Sánchez, J. L.** (2013): *Las 10 mareas del cambio. Claves para comprender los nuevos discursos sociales*, Madrid: Roca Editorial y Eldiario.es Libros.
- Sanz, J.; Mateos, O.** (2011): “15-M. Apuntes para el análisis de un movimiento en construcción”. Dins: *Revista Fomento Social*, núm. 263, Vol. 66, p. 517-545.
- Standing, G.** (2011): *El precariado. Una nueva clase social*, Barcelona: Pasado y Presente.
- Subirats, J.** (2013): “¿Nuevos movimientos sociales para una Europa en crisis?, XI Premio Francisco Javier de Landaburu Universitas. EUROBASK, enllaç: http://eurobask.org/ficherosFTP/LIBROS/UNIVERSITAS_2012.pdf
- Tarrow, S.** (1994): *Power in Movement. Social Movements, Collective Action and Politics*, Nueva York/Cambridge: Cambridge University Press.
- Tilly, C. Wood, L. J.** (2012): *Los movimientos sociales. De 1768 a 2012*. Madrid: Editorial Crítica.
- VVAA.** (2012): *Tecnopolítica, Internet y R-Evoluciones. Sobre la centralidad de redes digitales en el #15M*, Barcelona: Icaria Asaco.
- VVAA.** (2013): “#Vemprarua. Outono brasileiro? Leituras”, *Cadernos IHU Ideias*, núm. 191, Instituto Humanitas Unisinos, a: <http://www.ihu.unisinos.br/noticias/521804-vemprarua-outono-brasileiro-leituras>
- Zizek, S.** (2013): *El año que soñamos peligrosamente*, Madrid: Akal.

- 1 A tots aquests factors sobre el món del treball als països del Nord cal afegir-hi uns altres, com ara: les transformacions demogràfiques, la ruptura de les solidaritats i l'afebliment del món obrer en el context post-fordista o l'impacte de l'entrada de les dones a l'àmbit del treball remunerat.
  - 2 Tot i que el cas d'Israel es podria inserir regionalment aquí, el cert és que ateses les característiques socials, econòmiques i polítiques és més proper als casos del sud d'Europa.
  - 3 Vegeu l'article d'Emiliano Treré en aquest monogràfic.
  - 4 Vegeu l'article de Juan Ignacio Latorre en aquest monogràfic.
  - 5 Vegeu l'entrevista a Giuseppe Cocco en aquest monogràfic.
  - 6 *Ibidem*.
  - 7 Castells, M. (2011), "Wikiacampadas", *La Vanguardia*, 28 de maig de 2011, a: <http://www.lavanguardia.com/opinion/articulos/20110528/54160922879/wikiacampadas.html>
  - 8 La gestió dels denominats béns comuns o procomú es refereix als sistemes socials i jurídics que faciliten la gestió compartida i l'administració d'un bé que pertany o és d'úsdefruit gestionat per un grup d'individus o per la societat en el seu conjunt. Més enllà del règim de propietat que aquest tingui, el bé comú ha de ser entès sobretot en termes relacionals: un recurs és un "bé comú" mentre que la gent s'hi sent vinculat tant per poder fer ús del seu patrimoni com per estar interessat en la seva conservació i/o ampliació.
  - 9 Vegeu article sobre l'experiència de les PAH en aquest monogràfic.
-